

Ekonomi handlar i grunden om att hushålla med knappa resurser – en fråga som varit central genom hela det moderna samhällets historia. Vad som räknats som "god ekonomi" har däremot skiftat över tid. I *Sätt ekonomin på plats* utforskar forskare och praktiker lokal ekonomi både som kunskapsfält och som ett växande samhällsfenomen. Boken visar hur lokal ekonomi kan fungera som en drivkraft för hållbar samhällsförändring och belyser de idéer och det handlande som utvecklas i relation till den lokala ekonomin. I bokens texter diskuteras också hur lokalekonomiska perspektiv kan komplettera andra ekonomiska idétraditioner.

Sätt ekonomin på plats har sin bakgrund i den nationella konferensen Lokalekonomidagarna, som har arrangerats sedan år 2000. Boken är en uppföljare till *Lokal ekonomi för en hållbar tillväxt* (2005).

ISBN 978-91-89944-10-7

Sandström Syssner SÄTT EKONOMIN PÅ PLATS

Emil
Sandström
Josefina
Syssner
(red.)

DOKUMENT
PRESS

Sätt ekonomin på plats

*Lokal ekonomi
i teori och praktik*

Emil Sandström
Josefina Syssner

SÄTT
EKONOMIN
PÅ PLATS

*Lokal ekonomi
i teori och praktik*

FÖRORD 7

1. Perspektiv på lokal ekonomi.....10

EMIL SANDSTRÖM & JOSEFINA SYSSNER

2. Lokalekonomi som kunskaps- och forskningsfält.....28

EMIL SANDSTRÖM & JOSEFINA SYSSNER

3. Vad är *lokalt* i den lokala ekonomin?.....46

JOSEFINA SYSSNER & EMIL SANDSTRÖM

4. Lokalekonomisk analys (LEA).....66

REBECCA HANSSON

5. Basekonomi med alternativ logik.....80

PATRIK CRAS

6. Den lokala ekonomins smörjmedel.....	96
--	----

YLVA LUNDKVIST FRIDH

7. Kapitalförsörjning i den lokala ekonomin.....	116
---	-----

ANNIKA LAUREN

8. Storskaleri i lokal ekonomi.....	132
-------------------------------------	-----

ERIK MELIN & JOHAN GADDEFORS

9. Allmänningens återkomst i den lokala ekonomin.....	154
--	-----

EMIL SANDSTRÖM & HANNES ANAGRIUS

10. Ideella aktiebolag.....	174
-----------------------------	-----

MATILDA DAHL & JENNY HELIN

11. Hållbar lokal ekonomi genom
kooperativa strukturer.....194

GORDON HAHN, LEIF TYRÉN & EWA ENGDAHL

12. Lokal rådighet och lokal
ekonomi.....216

ULLA HERLITZ & EMIL SANDSTRÖM

13. Lokalekonomiska brytpunkter...240

BJÖRN FORSBERG

FÖRFATTARPresentationer 263

Förord

Sätt ekonomin på plats är en antologi som utforskar lokal ekonomi som ett kunskapsfält och som ett framväxande samhällsfenomen. Ekonomi, i sin ursprungliga definition, handlar om hushållning med knappa resurser och har varit en central fråga genom hela det moderna samhällets historia. Samtidigt har föreställningarna om vad som utgör god ekonomi varierat över tid. Den här boken undersöker hur lokal ekonomi – både som idé och praktik – kan vara en drivkraft för hållbar samhällsförändring samt utgöra ett komplement till andra ekonomiska idétraditioner och strukturer. Boken utforskar de idéer, den politik och de sociala strategier som utvecklas runt lokal ekonomi. Fokus ligger på Sverige, ofta med landsbygden och lokalsamhället som referensram, men även andra utblickar görs. Boken beskriver vad som kännetecknar lokal ekonomi och hur den fungerar i praktiken. Den betonar vikten av att anlägga ett lokalt platsbaserat och relationellt perspektiv på ekonomi och varvar teoretiska resonemang med konkreta exempel.

Titeln *Sätt ekonomin på plats* har en dubbel betydelse och är delvis inspirerad av Lars Ingelstams bok *Ekonomi på plats*, där han utvecklar tankegångar om en samverkansekonomi, som verkar i gränslandet mellan den ideella, offentliga och privata ekonomin. Bokens titel kan dels tolkas som en uppmaning att omforma ekonomin så att den bättre tjänar samhällets behov, dels som ett perspektiv där ekonomin förstås utifrån en platsbaserad ansats – med en geografisk och lokal förankring. Genom att lyfta fram hur ekonomi kan organiseras utefter en sådan ansats visar boken på både möjligheter att utveckla ny kunskap om hållbara ekonomier på lokal nivå som både utmanar och kompletterar gängse föreställningar om vad ekonomi är och hur ekonomi många gånger fungerar i praktiken.

Vi som skriver boken utgörs av en blandning av forskare och praktiker, förenade av ett gemensamt intresse för lokal ekonomi utifrån både teori och praktik. Vi har alla olika disciplinära bakgrunder, ofta med landsbygden och den hållbara ekonomin som utgångspunkt. Andra arbetar inom organisationer som idéburna banker, föreningar och företag, och som har praktisk erfarenhet av att utveckla lokala ekonomier runt om i Sverige. I denna bok delar vi med oss av våra insikter och erfarenheter.

Boken har sin upprinnelse i den nationella konferensen Lokalekonomidagarna, som arrangerats under tjugofem års tid och som samlat tusentals deltagare från hela landet. Den kan ses som en uppföljare till boken *Lokal ekonomi för en hållbar tillväxt* (2005) och är ett resultat av ett lagarbete, där vi arrangerat seminarier där texterna fördjupats genom gemensamma diskussioner och där vi gett feedback på varandras alster.

Vi vill rikta ett stort tack till alla som medverkat till bokens tillkomst. Boken har delvis finansierats genom bidrag från Uppdrag Landsbygd vid SLU samt ett Formas-finansierat forskningsprojekt om lokal ekonomi, vilket möjliggjort redaktörskapet och bidragit till utvecklingen av några av kapitlen.

Ett särskilt tack riktas också till Tobias Barenthin Lindblad på Dokument Press, samt till Thomas Norrby, Tove Berg och Saga Holmgren vid SLU för er värdefulla support vid våra seminarier.

Vi hoppas att boken kan inspirera och bidra till en fördjupad förståelse för vad lokal ekonomi är för något och dess potential att omforma våra ekonomiska system för att möta både samtidens och framtidens utmaningar.

Emil Sandström
Uppsala

Josefina Syssner
Norrköping

1

Perspektiv på lokal ekonomi

En översikt

EMIL SANDSTRÖM & JOSEFINA SYSSNER

ATT VI SKRIVER – och att du läser – en bok om lokal ekonomi antyder att vi delar uppfattningen att den lokala ekonomin är betydelsefull och värd att utforska. Kanske delar vi uppfattningen att samhället behöver ställa om till att bli mer hållbart och demokratiskt? Kanske delar vi känslan av att mycket av det vi värdesätter i vår vardag och i vår närmiljö ofta osynliggörs i diskussioner om ekonomi? Men vad är lokal ekonomi? Vad gör den lokala ekonomin viktig för omställning, hållbarhet och demokrati? Hur bör den lokala ekonomin fungera för att tjäna samhället väl? Hur kan studenter, forskare och andra intresserade skapa kunskap om relationen mellan lokalsamhällen och deras ekonomier? Och vilka möjligheter har vi människor att tillsammans bidra till utvecklingen av hållbara ekonomier där vi bor?

I boken diskuteras dessa och närliggande frågor i tretton kapitel skrivna av sexton författare. I författargruppen finns forskare, frilansskribenter och företrädare för företag, föreningar och banker. Det innebär att perspektiven är många och omväxlande. Författarna skriver fritt utan att förhålla sig till någon gemensam idémässig princip eller slutsats. Dock vilar bokens samtliga kapitel på övertygelsen att vi människor kan göra skillnad, och att en mer hållbar lokal ekonomi är möjlig.

Boken är indelad i tre delar. Den *första* delen handlar om teoretiska, metodologiska och akademiska perspektiv på lokal ekonomi, och om den lokala ekonomins betydelse för hållbar utveckling. Här diskuteras vad som skiljer ett lokalekonomiskt perspektiv från de perspektiv som är framträdande inom andra ekonomiämnen. Bokens *andra* del handlar om de verksamheter och strukturer som utvecklats för att stärka den lokala ekonomin. Här presenteras bygdebolag, lokala kooperativ, medlemsägda banker och andra initiativ där ekonomiska aktiviteter organiseras för att möta lokalsamhällets behov. I bokens *tredje* del beskrivs den breda samhälleliga rörelse av aktörer som verkar för att stärka lokalsamhället och dess ekonomier på olika sätt. Vi hoppas att boken ska inspirera till fortsatt reflektion, samtal och handling kring den lokala ekonomins betydelse och möjligheter för att hantera såväl lokala som globala samhällsutmaningar.

Lokalekonomi som ett teoretiskt och metodologiskt perspektiv

Intresset för hur ekonomin påverkar och påverkas av lokalsamhället och hur vi hanterar jordens resurser har historiska rötter. Forskare, filosofer och samhällsbyggare har i alla tider diskuterat dessa samband. I bokens *första* del knyter vi an till spår från filosofin, idéhistorien och ekonomiskt tänkande som sträcker sig flera sekler tillbaka. Här beskriver vi hur det akademiska och teoretiska intresset för lokalsamhällets ekonomier vuxit fram och förändrats över tid.

De så kallade fysiokraterna – en löst sammanhållen grupp av ekonomer och tänkare – tillskrev redan på 1700-talet naturtillgångarna en central betydelse för möjligheterna till välbstånd. Fysiokraterna såg vattnet och jorden (framför allt jordbruket) som grunden till välbstånd och värdeskapande och beskrev ekonomin i termer av kretsloppsmodeller. Fysiokraterna menade att samhällslivet i likhet med den fysiska världen var underkastat oföränderliga lagar, och att lagstiftarnas och politikernas uppgift var att försöka utforska dessa lagar för att kunna reglera samhället i överensstämmelse med dem (Pålsson Syll, 1998). Fysiokraterna var kanske inte så förankrade i ett lokalt perspektiv, men deras argumentation känns igen i dagens tankegångar om hållbarhet och vår tids idéer om att samhällsekonomin behöver underkastas jordens bärkraft och inte överskrida dess planetära gränser (Raworth, 2017; Rockström et al., 2009 och 2023).

Fysiokraterna var, precis som Adam Smith, David Ricardo och andra förgrundsgestalter inom nationalekonomin, också kritiska till den så kallade merkantilismen, en idétradition som menade att handel endast medförde vinst för den ene och förlust för den andre. Enligt merkantilismens tankesätt skulle man sälja dyrt och köpa billigt. Staten skulle därför helst importera så lite varor som möjligt och fylla på statskassan genom export. Fysiokraterna hade förvisso ett nationellt ekonomiskt perspektiv. Likafullt var de kritiska till merkantilismens fokus på centraliserad kontroll av ekonomin. I stället öppnade de för diskussioner om *laissez-faire* – frånvaro av

statlig styrning över marknaden – men med en realekonomisk förankring. Bakgrunden till det var att fysiokraterna såg jordbruket som centralt för samhällsekonomin.

Under 1800-talet och 1900-talets första hälft tog både det ekonomiska tänkandet och samhällsutvecklingen i stort en helt annan riktning. 1800-talets industrialisering förändrade ekonomierna i Europa och Nordamerika radikalt. Den lokala ekonomin blev alltmer marginaliserad till förmån för industriell massproduktion och urbanisering. Teknologiska landvinningar inom utvinning av fossil energi, teknik och produktion möjliggjorde skalfördelar och massproduktion, där både arbete och kapital centraliserades till städerna. Landsbygden och jordbruket, som tidigare varit ekonomins kärna, minskade i betydelse och blev i stället en plats för råvaruproduktion och resursexploatering åt den framväxande industrialiserade ekonomin (Merchant, 1989). Den ekonomiska makten koncentrerades till urbana industriella och administrativa centrum i det globala nord, vilket bidrog till att många lokalsamhällen förlorade både sin ekonomiska bas och sitt inflytande över naturresurserna. Samtidigt började vissa klassiska ekonomer, som John Stuart Mill, ifrågasätta den ”otyglade” industriella tillväxten och förespråka ett mer reformistiskt förhållningssätt till ekonomisk utveckling. Han argumenterade bland annat för ett tillstånd där ekonomin inte längre växer men ändå främjar mänskligt välbefinnande – ett perspektiv som fått ny aktualitet i dagens hållbarhetsdebatt. Karl Marx å sin sida beskrev hur gemensamma resurser som mark, skog och vatten – som tidigare förvaltades gemensamt av lokalsamhällen – steg för steg togs över och blev en del av det kapitalistiska systemet. Han kallade detta för kapitalismens ”ursprungliga ackumulation” – en process som lade grunden för privat ägande och vinstskapande.

Under 1900-talets senare hälft återkom kritiska perspektiv liknande det Marx beskrev i samband med den växande kritiken mot postkolonialism, globalisering och massproduktionens följdverkningar (se till exempel Wallerstein, 1974; Amin, 1976). Därmed återupptod diskussionen om lokal ekonomi. Bland de tänkare som

tidigt formulerade alternativ till den dominerande ekonomiska logiken finns till exempel Ernst Friedrich Schumacher, som skrev *Small is Beautiful* (1973), och Manfred Max-Neef, känd för sin bok *Barefoot Economics* (1982). Båda verken fick stor spridning och har varit betydelsefulla för idéutvecklingen av ett mer lokalt förankrat perspektiv på ekonomi. Schumacher argumenterade för att storskalig industri och globalisering hade alienerat människor från deras arbeten och samhällen och att en återgång till småskaliga, lokalt förankrade ekonomier är nyckeln till en hållbar framtid. Även Max-Neef betonade vikten av småskalighet, hållbarhet och ekologiskt ansvar och förespråkade en ”ekonomi med mänskligt ansikte” – där lokalsamhällets behov, kunskap och resurser är utgångspunkten för ekonomins organisering. Det innebär enligt Max-Neef att lösningar inte kan standardiseras uppifrån, utan måste växa fram underifrån, i dialog med de människor det gäller. Därav begreppet *barefoot economics* – en ekonomi som är barfota och har kontakt med marken (platsen) och ”folket”.

Under 1990- och 2000-talet har en rik flora av alternativa teoretiska och metodologiska perspektiv på ekonomi vuxit fram, inom bland annat filosofi (Naess, 1995), politisk geografi (Harvey, 2006), ekologisk ekonomi (till exempel Daly, 1996; Söderbaum, 2000), humanekologi (Hornborg, 2001), välbefinnandekonomi (*wellbeing economics*) (Jackson, 2009) och munkeekonomi (*doughnut economics*) (Raworth, 2017). Dessa perspektiv ifrågasätter delar av de neoklassiska ekonomiska teoriernas utgångspunkter. De bygger vidare på en lång tradition av kritik mot det dominerande fokuset på ekonomisk tillväxt, och lyfter i stället fram värden som social rättvisa, ekologisk hållbarhet och mänskligt välbefinnande. Kritiken kommer dock inte enbart från teoretiska håll – även lokalekonomiska aktörer vittnar om att ekonomin fungerar på olika sätt beroende på plats och sammanhang.

I bokens första del knyter vi delvis an till idéutvecklingen ovan. Vårt huvudargument här är att lokalekonomi (precis som nationalekonomi eller företagsekonomi) kan förstås och beskrivas som ett eget kunskapsfält som nu är på god väg att utvecklas som

ett eget akademiskt ämne. Genom att utveckla egna teorier, metoder och begrepp erbjuder lokalekonomin nya sätt att förstå hur lokala ekonomier fungerar – sätt som inte blir synliga om man enbart utgår från andra och mer etablerade ekonomiämnen.

I det andra kapitlet, ”Lokalekonomi som kunskaps- och forskningsfält”, diskuterar vi redaktörer, Emil Sandström och Josefina Syssner, lokalekonomi som ett sätt att skapa en bredare och mer kontextuell förståelse för ekonomi och ekonomiska processer. Genom att sätta ekonomin i ett lokalt sammanhang lyfter vi fram hur ekonomiska aktiviteter inte bara handlar om marknadens mekanismer eller vinstmaximering, utan också om sociala relationer, ansvarstagande och platsens unika förutsättningar. Detta perspektiv bidrar till att både utmana och komplettera traditionella ekonomiska teorier, vilket är särskilt relevant i tider av klimat- och samhällsomställning då ekonomin måste förstås som en del av en komplex helhet. Vi menar att gängse ekonomiska teoribildningar har svårt att fånga, förstå och hantera den lokala ekonomins dynamik.

I vårt kapitel argumenterar vi för att lokalekonomi kan och bör förstås som eget kunskapsfält som vägleds av en alldeles egen uppsättning av principer och normer (så kallade axiom). Dessa vägledande principer betonar förståelsen och utvecklingen av lokala ekonomier utifrån, i) platsens unika förutsättningar och roll för värdeskapande, ii) de sociala relationernas roll för varu- och tjänsteutbyte, iii) individens multipla roller för både produktion och konsumtion (så kallad prosumtion), iv) lokal rådhighet för ekonomins styrning och resursfördelning samt v) hushållning genom cirkulära resursflöden och resursintegrering.

Kapitlet tar även upp olika perspektiv och metoder som skulle kunna forma en lokalekonomisk forskningstradition, samt olika exempel på empiriska studier som bör stå i förgrunden. Slutligen reflekterar vi över vad som utgör en god lokal ekonomi utifrån de vägledande principer som anges i början av kapitlet.

I kapitel 3, med rubriken ”Vad är lokalt i den lokala ekonomin?”, undersöker vi begreppet ”lokal” i lokal ekonomi genom tre analytiska perspektiv. Här argumenterar vi för att alla ekonomiska

aktiviteter, oavsett om de rör sig om globala eller lokala processer, är förankrade i den fysiska geografin och påverkar lokalsamhällen på olika sätt. Det första perspektivet betonar att det lokala bör förstås som ett geografiskt perspektiv bland många, att lokala ekonomiska händelser och fenomen alltid är sammankopplade med ekonomiska fenomen på andra nivåer och skalor. Det andra perspektivet betraktar det lokala som en dynamisk och föränderlig process som utvecklas över tid, där lokalsamhällets utveckling både beror på platsens resurser, de aktörer som verkar där och externa omständigheter. Det tredje perspektivet ser det lokala som mångfacetterat, där *lokal* i lokal ekonomi kan förstås som en administrativ eller politisk enhet, en funktionell nod för ekonomiska relationer, eller som ett område där gemenskap och identitet skapas. Kapitlet avslutas med en diskussion om fördelarna med att organisera och betrakta ekonomi utifrån olika lokala perspektiv, men betonar samtidigt vikten av att upprätthålla en öppen och nyfiken hållning till ekonomiska processer på andra nivåer och skalor.

För att förstå den lokala ekonomins dynamik och främja dess utveckling har olika metoder för lokalekonomisk analys utvecklats. Dessa syftar till att kartlägga och analysera de ekonomiska förutsättningarna i ett specifikt område. I kapitlet "Lokalekonomisk analys (LEA) – att lära sig mer om den lokala ekonomin" beskriver Rebecka Hansson, utifrån egna erfarenheter, arbetet med att genomföra lokalekonomiska analyser i två byar i Halland. Kapitlet förklarar ingående hur en lokalekonomisk analys går till och visar hur metoden kan användas för att kartlägga lokala resurser, bytesbalanser, klimatpåverkan med mera. Hansson visar också hur metoden i sig kan fungera som en mobiliserande process för att upprätta handlingsplaner för utvecklingen av hållbara lokala ekonomier. Kapitlet kan läsas som en guide för de som vill genomföra egna lokalekonomiska analyser och bidra till utvecklingen av sina lokalsamhällen.

Lokal ekonomi som ett empiriskt och organisatoriskt fenomen

Den lokalekonomiska idétradition som beskrivs ovan kan uppfattas som abstrakt eller teoretisk. Samtidigt har den vuxit fram i dialog med lokala ekonomiska verksamheter och strukturer som är både specifika och konkreta. I bokens *andra* del är det dessa verksamheter och strukturer som står i blickfånget. Här riktar vi blicken mot de små och medelstora företag, lokala kooperativ, medlemsägda banker och andra initiativ där ekonomiska aktiviteter organiseras för att möta lokalsamhällets behov. Vi lyfter fram exempel på hur människor organiserar sig för att bevara och utveckla lokal service, näringsliv och infrastruktur på de platser där de bor och verkar. Vad som karakteriserar flera av dessa exempel är att de verkar i gränslandet mellan det offentliga, ideella och kommersiella sfärerna. Denna typ av samverkansinitiativ mellan sfärerna har en lång historia. Men i en tid då globalisering och centralisering präglar både ekonomi och samhälle syns de tydligare i den lokala ekonomin. Den lokala ekonomin blir delvis en samverkansekonomi, där människor tar ideella initiativ för att bevara tjänster och funktioner som annars riskerar att försvinna (Ingelstam, 2006).

Betydelsen av tjänster och funktioner i lokalsamhället är något som flera kapitelförfattare tar fasta på. Patrik Cras har skrivit kapitlet "Baseekonomi med alternativ logik". I sitt kapitel lyfter han fram begreppet baseekonomi som ett sätt att ringa in de ekonomiska funktioner som är nödvändiga för alla – oavsett inkomstnivå. Baseekonomin spelar en central roll för att upprätthålla vardagens grundläggande infrastruktur av varor och tjänster, såsom livsmedel och drivmedel, men även funktioner som finansieras genom offentliga medel, som exempelvis skolor och sjukhus. Patrik Cras menar att baseekonomins betydelse blir särskilt framträdande för utvecklingen av lokala ekonomier när dessa funktioner hotas. Exempelvis väcker nedläggning av matbutiker, skolor eller försämrade telekommunikation ofta starka reaktioner, då dessa tjänster anses vara avgörande för att lokalsamhällen ska kunna fungera.

En central poäng i Cras resonemang är att ekonomiska ak-

tiviteter som är kopplade till just baseekonomin inte alltid följer den gängse marknadslogiken i vilken ekonomisk lönsamhet utgör en primär drivkraft. När marknaden och välfärdsstaten inte kan upprätthålla baseekonomins funktioner uppstår istället ofta olika former av samhällsentreprenörskap, där andra ekonomiska principer styr organiseringen av baseekonomins funktioner. Detta kan innebära att nya former av ekonomiska samarbeten utvecklas i lokalsamhället och mellan den kommersiella och offentliga sfären. Det kan till exempel handla om att nya andelsföreningar bildas där både kommersiella, ideella och offentliga intressen går samman för att säkra utbudet av nödvändiga tjänster. Det finns delade uppfattningar om huruvida dessa alternativa sätt att organisera ekonomin på är önskvärda eller inte. Å ena sidan kan det stärka lokalsamhällets sammanhållning, lärande och delaktighet, å andra sidan kan denna utveckling också ses som en konsekvens av välfärdsstatens tillbakadragande, där ansvaret för grundläggande service i allt större utsträckning läggs på invånarna själva.

Många lokalsamhällen och idéburna välfärdsverksamheter upplever idag ett finansiellt utanförskap. Det är svårt att få till finansiering av lokala samhällsprojekt och att starta och driva småföretag och andra samhällsviktiga verksamheter, vilket hindrar utvecklingen. Orsakerna är flera och i kapitlet med titeln "Den lokala ekonomins smörjmedel" belyser Ylva Lundkvist Fridh utifrån ett historiskt perspektiv hur förändringar inom finansmarknaden har påverkat särskilt civilsamhällets möjligheter till finansiering. Kapitlet beskriver hur bland annat centralisering och skärpta regelverk mot penningtvätt och terrorfinansiering har begränsat idéburna aktörers möjligheter att få tillgång till finansiella tjänster. Detta försvårar deras roll att upprätthålla lokal välfärd och ekonomisk aktivitet, särskilt på landsbygden där både offentlig och privat sektor har minskat sin närvaro. Vidare undersöks hur "social finans" kan bidra till att stärka lokala ekonomier genom alternativa finansieringsmodeller och en mer inkluderande finansiell infrastruktur. Kapitlet visar hur en alternativ finansmarknad vuxit fram under de senaste tjugo åren, där medlemsägda och idéburna banker

och kreditinstitut (som Mikrofonden och Ekobanken), försöker fylla det tomrum som staten och traditionella banker lämnat efter sig. Kapitlet ger även internationella utblickar och jämförelser och avslutas med en diskussion om hur satsningar på alternativa finansieringslösningar kan stärka lokala ekonomier.

Även Annika Laurén tar i sitt kapitel "Kapitalförsörjning i den lokala ekonomin" upp hur finansmarknadens förändringar har påverkat civilsamhällets möjligheter till finansiering och därmed lokala ekonomiers utveckling. Hon lyfter Ekobanken som ett exempel på en värde driven medlemsbank som skiljer sig från konventionella banker genom sin idéburna verksamhet och sitt engagemang i lokala utvecklingsinitiativ. Kapitlet diskuterar olika typer av finanskapital och deras relevans för lokal ekonomi samt analyserar hur alternativa bankmodeller, som Ekobanken och Mikrofonden, kan bidra till finansiering av lokalekonomiska initiativ. Avslutningsvis beskriver Annika Laurén den lokala ekonomins finansiella stödsstrukturer och hur dessa kan samverka för att skapa långsiktiga och stabila förutsättningar för lokalekonomisk hållbarhet.

I kapitlet "Storskalighet i lokal ekonomi" undersöker Erik Melin och Johan Gaddefors hur storskalighet och entreprenörskap påverkar lokal ekonomi på landsbygden. Med utgångspunkt i fyra illustrativa så kallade skalsagor belyser författarna skalans betydelse för entreprenörskap på landsbygden. Författarna problematiserar den vanliga föreställningen att landsbygdens utmaningar kan lösas genom innovation och expansivt företagande. De diskuterar vilken betydelse som entreprenörskap har för landsbygdens utveckling och huruvida storskalighet verkligen är en rimlig utgångspunkt för landsbygdens entreprenörskap. Författarna drar slutsatsen att storskalighet inte bör vara en vägledande princip för entreprenörskap på landsbygden, då dess förutsättningar ofta skiljer sig från urbana och industriella sammanhang, och för att storskaliga lösningar ofta är svåra att anpassa till platsens unika förutsättningar. Däremot har entreprenörskap en betydelsefull roll för utvecklingen av lokala ekonomier, särskilt i en bredare kontext där även andra värden än rent monetära beaktas som drivkrafter för lokalekonomisk utveckling.

Även Emil Sandström och Hannes Anagrius belyser i kapitlet "Allmänningens återkomst i den lokala ekonomin" skalans och andra världens betydelser för utveckling av lokala ekonomier, men utifrån begreppen effektivitet och allmänningar. De utforskar allmänningarnas roll för lokalekonomisk utveckling och värdeskapande och granskar begreppet ekonomisk effektivitet genom ett allmänningegörande perspektiv, där ordet allmänningegörande används för att beskriva de processer som mobiliserar gemensamt bruk av resurser för en mångfald av värden. De beskriver hur allmänningarna historiskt utgjort en motor för lokal ekonomi, och hur de successivt trängts undan av mer storskaliga produktionssystem som betraktats som mer effektiva. Författarna beskriver hur allmänningar på senare tid återkommit i nya former, exempelvis som lokala energi- och livsmedelsgemenskaper och som delningsekonomiska initiativ.

Till skillnad från de konventionella effektivitetsmåttens fokus på maximering av ett enskilt värde, erbjuder allmänningar ett systemiskt perspektiv på effektivitet genom sin funktionsintegrerande förmåga. Den förmågan gör det möjligt att balansera och utveckla flera olika ekonomiska, sociala och ekologiska värden samtidigt. Exempelvis kan en resurs som förvaltas genom en allmänning både stödja lokalekonomisk verksamhet, bevara ekosystemtjänster och fungera som en social mötesplats – funktioner som sällan fångas i konventionella effektivitetsmått. Allmänningen som organiserande princip kan också bidra till att lokalisera och demokratisera ekonomin och göra ekonomin mer cirkulär och meningsfull för dess användare. Allmänningar i sig kan ses som ett komplementärt sätt att organisera och utveckla lokal ekonomi, där nya värden genereras bortom marknadens gängse logik.

Ett exempel som kan ses i ljuset av teorier om allmänningar är de verksamheter som idag drivs som aktiebolag med begränsad vinstutdelning. I kapitlet "Ideella aktiebolag: Att äga tillsammans i den lokala ekonomin" utforskar Matilda Dahl och Jenny Helin aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning (SVB). Dessa bolag fungerar som vanliga aktiebolag men återinvesterar vinsten

i verksamheten istället för att dela ut den till ägarna. Det gör dem särskilt relevanta för utvecklingen av samhällsnyttiga verksamheter som kräver långsiktiga investeringar och som samtidigt har behov av att både tillföra och begränsa utflödet av kapital från till exempel en bygd.

Författarna skriver om ägandets centrala funktion för samhällsutvecklingen, och hur det påverkar resursfördelning och makt- och demokratiska strukturer. De jämför SVB med ideella föreningar och traditionella aktiebolag och lyfter fram SVBs hybrida förmåga att attrahera kapital samtidigt som den bevarar ett samhällsnyttigt fokus. Genom konkreta exempel visar de hur denna associationsform kan stödja lokalekonomisk utveckling som kan bidra till utvecklingen av hållbara och långsiktiga lokalekonomiska strukturer. I likhet med flera andra kapitelförfattare knyter Dahl och Helin an till debatten om utvecklingen av postkapitalistiska ekonomier och alternativa sätt att organisera produktion och konsumtion – utanför de traditionella marknaderna. De menar att principen om begränsad vinstutdelning styr ekonomisk aktivitet mot samhälleliga behov snarare än privat kapitalackumulation, vilket kan möjliggöra en mer hållbar och rättvis ekonomi.

Ekonomiska föreningar som bedrivs kooperativt erbjuder på liknande sätt som aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning affärsmodeller med fokus på samhällsnytta snarare än vinstmaximering. Fördelen med kooperativen är att de involverar de människor som berörs. I sitt kapitel ”Hållbar lokal ekonomi genom kooperativa strukturer” undersöker Gordon Hahn, Leif Tyrén och Ewa Engdahl hur kooperativa företag kan stärka en hållbar lokal ekonomi. Författarna lyfter fram dessa initiativ som sociala innovationer – lösningar som inte bara möter akuta behov, utan också bidrar till långsiktig ekonomisk och social hållbarhet genom samverkan och gemensamt ägande.

För att skapa stabilitet och kontinuitet i den lokala ekonomin menar författarna att det krävs mer än eldsjälar och kortsiktiga projekt. Författarna visar att framgångsrika lokalekonomiska initiativ bygger på starkt socialt kapital och en kombination av förank-

ring, katalysatorer och möjliggörare – en dynamik som kan illustreras genom ”den nödvändiga triangeln”. I likhet med flera andra kapitelförfattare i boken menar de att kooperativa modeller skapar en strukturell stabilitet som möjliggör långsiktigt inflytande för lokalsamhällen att motverka utflödet av ekonomiska resurser från bygden. Genom exempel som personalkooperativ, energigemenskaper och bygdekooperativ belyser författarna hur lokal ekonomi kan utvecklas och stärkas genom gemensamt ägande och förvaltning. Avslutningsvis diskuteras behovet av stödstrukturer för att säkerställa att dessa initiativ inte bara uppstår, utan också bibehålls och vidareutvecklas för att skapa en mer långsiktig och demokratiskt förankrad lokal ekonomi.

Lokal ekonomi som en social rörelse av aktörer

I bokens *tredje* och avslutande del fokuserar vi på lokal ekonomi som en bredare samhällelig rörelse av aktörer som – i gränslandet mellan marknaden och staten – engagerar sig för att stärka lokalsamhällets hållbarhet. Den svenska lokalekonomiska rörelsen har vittförgrenade historiska och internationella rötter. Här finns arv från byalag och bygderörelsen, från miljörörelsen, från studieförbundens lokala verksamhet och från praktiska initiativ för kooperativa bensinmackar, förskolor och energigemenskaper. Genom organisationer som Hela Sverige ska leva och Omställningsnätverket (*Transition Movement*) har människor och lokalsamhällen mötts för att utveckla lokala gemenskaper och ekonomier.

Den mångfacetterade rörelse som tecknas här är förstås inte frikopplad vare sig från de teorier och idétraditioner som beskrivs i bokens första del eller från den lokalekonomiska praktik som beskrivs i del två. Snarare har de teoretiska ansatserna och lokalekonomiska initiativen växt fram tillsammans och stärkt varandra över tid. Rörelsen delar i stort den akademiska kritiken mot globaliseringens och massproduktionens negativa följdverkningar. Rörelsens aktörer delar också bedömningen att ekonomi inte bara kan

förstås utifrån en strikt marknadslogik, och att mer småskaliga, lokalt förankrade ekonomier är nödvändiga för en hållbar framtid.

Att förstå lokal ekonomi som en social rörelse av en mångfald av aktörer som förenas i likartade intressen gör det tydligt att lokal ekonomi inte enbart handlar om enskilda ekonomiska transaktioner. Handlingar som syftar till att stärka lokalt ägande, öka delaktighet och främja gemensamt ansvarstagande bygger på explicita värderingar och kan ses som motståndshandlingar mot processer som upplevs riskera samhällets långsiktiga hållbarhet.

I kapitlet "Lokal rådighet och lokal ekonomi" analyserar Ulla Herlitz och Emil Sandström hur bygderörelsen, genom Hela Sverige ska leva, har vuxit fram som en reaktion på det institutionella och demokratiska vakuum som uppstod i kölvattnet av de omfattande kommunreformerna under senare delen av 1900-talet. Lokal rådighet är, enligt författarna, en avgörande förutsättning för att möjliggöra en hållbar lokalekonomisk utveckling i ett sammanhang där kommunala beslutsstrukturer genomgått genomgripande förändringar. Vidare beskriver kapitlet bygderörelsens centrala roll i att lyfta lokal ekonomi till både den politiska och akademiska agendan. En av bygderörelsens bärande funktioner har varit dess folkbildande verksamhet. Kunskap om lokal ekonomi och samhällsentreprenörskap har spridits och utvecklats genom studiecirklar, konferenser och samarbetsprojekt runt om i landet. Genom att förmedla erfarenheter och metoder för lokal utveckling har rörelsen arbetat för att stärka lokalsamhällens kapacitet att organisera sig, mobilisera resurser och utveckla alternativa ekonomiska modeller. Kapitlet problematiserar även de spänningar och lösningar som uppstår mellan centraliserings- och decentraliseringstendenser och hur de påverkar lokalsamhällens möjligheter att styra sin ekonomiska utveckling. Bygderörelsens arbete illustrerar därmed hur lokal ekonomi inte enbart handlar om att utveckla ekonomiska strukturer på lokal nivå, utan också om att stärka demokratiska processer och medborgerligt inflytande i en tid av förändrade styrningslogiker.

Avslutningsvis reflekterar Björn Forsberg om rörelsernas

kraft att påverka större samhällsskeenden genom att blicka både framåt och bakåt. I kapitlet med titeln "Lokalekonomiska brytpunkter – kampen om ett grönt omställningsnarrativ" belyser han de djupa målkonflikter som präglar lokalekonomiska strävanden och den bredare diskussionen om samhällets omställning. Kapitlet lyfter fram hur lokal ekonomi inte enbart handlar om praktiska frågor kring kapitalförsörjning och investeringar, utan att det också är en ideologiskt och maktpolitiskt laddad företeelse. Björn Forsberg belyser den konflikt som finns mellan olika synsätt på omställningen: det reformorienterade ekomodernistiska perspektivet, som bejaktar den rådande ekonomiska ordningen, och det systemkritiska perspektivet, som ser det ekonomiska systemet som ett hinder för hållbar omställning.

Kapitlet visar också hur den dominerande idén om "grön omställning" bygger på storskaliga industriella investeringar och teknologiska lösningar, som riskerar att cementera en tillväxt-baserad ekonomi snarare än att utmana dess grundvalar. Björn Forsberg ställer frågan om huruvida lokalekonomiska initiativ faktiskt skapar reell förändring eller om de snarare förblir en cyklisk rörelse utan strukturell genomslagskraft. Genom att spegla dagens situation mot sin analys från 2004, då han identifierade en "lokal-ekonomins renässans", reflekterar han över om lokalekonomiska framsteg verkligen gjorts eller om de snarare är en upprepning av tidigare förhoppningar och ambitioner.

Med den här boken vill vi inspirera till fortsatt reflektion, samtal och handling kring den lokala ekonomins betydelse och möjligheter för en hållbar samhällsutveckling. Vi gör det genom att lyfta fram akademiska perspektiv på hur lokal ekonomi kan förstås och organiseras, genom att visa exempel på verksamheter som stärker lokala ekonomier och genom att uppmärksamma den breda samhällsrörelse som på olika sätt arbetar för att främja utvecklingen av lokala ekonomier.

Vi vill också bidra till en diskussion om hur lokalekonomiska ambitioner både utmanar och själva utmanas av en dominerande

tillväxtideologi. Flera av bokens kapitel visar att lokalekonomiska initiativ – trots goda intentioner – i vissa fall riskerar att inlemmas i snarare än utmana rådande strukturer. Det är viktigt att dra lärdom av historien och kritiskt undersöka om lokalekonomiska satsningar verkligen bryter ny mark, eller om de tenderar att upprätthålla den etablerade samhällsordningen. Vi hoppas att boken kan väcka engagemang och bidra till en fördjupad förståelse av den lokala ekonomins roll i en pågående samhällsomvandling.

Litteratur

- Amin, S. (1976). *Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism*. New York: Monthly Review Press.
- Daly, H.E. (1977). *Steady-State Economics: The Political Economy of Biophysical Equilibrium and Moral Growth*. San Francisco: W.H. Freeman.
- Daly, H.E. (1996). *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development*. Boston: Beacon Press.
- Harvey, D. (2006). *Spaces of Global Capitalism: A Theory of Uneven Geographical Development*. London: Verso.
- Hornborg, A. (2001). *The Power of the Machine: The Impact of Technology from 1700 to the Present Day*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Ingelstam, I. (2006). Ekonomi på plats. Norrköping: Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet.
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. London: Earthscan.
- Max-Neef, M.A. (1982). *From the Outside Looking In: Experiences in Barefoot Economics*. Uppsala: Dag Hammarskjöld Foundation. PDF tillgänglig via Dag Hammarskjöld Foundation.
- Merchant, C. (1989). *Ecological Revolutions: Nature, Gender, and Science in New England*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

- Naess, A. (1995). *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pålsson Syll, L. (1998). *De ekonomiska teoriernas historia*. 4:e upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. White River Junction: Chelsea Green Publishing.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å. et al. (2009). Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society*, 14(2): 32.
- Schumacher, E.F. (1973). *Small is Beautiful: A Study of Economics as if People Mattered*. London: Blond & Briggs.
- Söderbaum, P. (2000). *Ecological economics: a political economics approach to environment and development*. London: Earthscan.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

Boken är utgiven med stöd av Formas (Lokal ekonomisk hållbarhet och utveckling på Sveriges landsbygder, 2022-01090) och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU Uppdrag Landsbygd)

© Dokument Press och samtliga upphovspersoner

Första upplagan

TRYCK Polen 2025

ISBN 978-91-89944-10-7

FOTO Sidan 228 Don Titelman, sidan 231 Henrik Andersson

REDAKTÖR Emil Sandström och Josefina Syssner

FÖRLAGSREDAKTÖR Tobias Barenthin Lindblad

KORREKTUR Christian Ekvall

GRAFISK FORM Sebastian Wadsted

Dokument Press

Årstavägen 26

120 52 Årsta

hello@dokumentpress.com

dokumentpress.com

